

TÜRKİYE’DE İNTERNET, KAMUSALLIK VE DEMOKRATİK KANAAT OLUŞUMU*

Burak Özçetin – Umut Tümay Arslan**

Mutlu Binark***

Türkiye’de ve dünyada internet kanaatlerin şekillenmesi ve dolaşımı açısından son derece önemli bir alan/araç olarak öne çıkmaktadır. internetin insanların yaşamındaki önemi arttıkça interneti konu alan çalışmaların sayısı fazlalaşmakta; çalışmaların çoğu internetin toplumsal ve ideolojik işlevleri sorununa odaklanmaktadır. İnternetin kanaatlerin ve ideolojilerin şekillenişinde nasıl bir rol oynadığı, siber uzamın mevcut toplumsal ilişkileri ve bunların anlamlandırılma biçimlerini nasıl değiştirdiği ve alternatif ya da yeni bir toplumsal ilişki formu haline gelip gelmediği soruları önem kazanmaktadır. Bu tartışmaların odağında ise siber uzam ile demokrasi arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran bir dizi soru yer almaktadır:

* Bu çalışma, 2012 Ocak ayında sonlanan, “İnternet Mecraları, Kanaat Oluşumu ve Dolaşımı: Kamusal ve Mahrem Arasında” başlıklı, 110k051 no’lu TÜBİTAK SOBAG (Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Destek Grubu) tarafından desteklenen araştırma projesinin bulgularına dayanmaktadır. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK’a, özellikle de Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Destek Grubu’na teşekkürü borç biliriz. Yaşama Dair Vakıf, gerek araştırma sorunsalının oluşumunda gerekse analizlerde etkin bir şekilde yer aldı. YADA adına araştırmaya değerli katkılarını sunan Saygın Alkurt, Emrah Göker ve Uğraş Ulaş Tol’a teşekkür ederiz.

** Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

*** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

· *Siber uzama taşındığı kadarıyla kanaat üretimi toplumsal ve siyasal yaşamı nasıl etkiler?*

· *Siber uzamda gerçekleşen kanaat üretim süreci demokratik kültürü besler mi yoksa sekteye mi uğratur?*

· *Siber uzamla siyasi etkileşim/eylem arasında ne tür bir ilişki vardır?*

· *Siber uzamın geldiği nokta siyaset ve demokrasi ile ilgili bildiklerimizi yeniden düşünmemizi gerektiren ontolojik bir kaymayı mı ifade eder? Yoksa, siber uzamın siyasi, kültürel ve ideolojik önemini fazlasıyla abartan bir kuru güdültü ile mi karşı karşıyayız?*

Zizi Papacharissi (2002:12), internetin giderek artan önemi ile birlikte birçok toplumsal meselenin de yeniden aydınlatılmaya ve tartışılmaya muhtaç hale geldiğini belirtir: internetin, Habermas ve takipçilerinin anladığı şekliyle ideal bir kamusal alanın yapıtaşı olan rasyonel müzakereyi destekleyip desteklemediği; farklı kamusal alanların varlığına ve farklı grupların seslerini duyurmalarına izin verip vermediği; çevrimiçi tartışmaların bir kargaşa mı doğurduğu yoksa demokrasi kültürünü derinleştirip güçlendirdiği ve internetin devrimci potansiyelinin kitlesel ticari kültür tarafından söğrölup söğrulamayacağı, cevaplanmayı bekleyen soruların başında gelmektedir.

Bu çalışmada öncelikle bu sorulara cevap aranacak ve literatürdeki temel tartışmalar aktarılacaktır. Bununla birlikte, internet, kamusal alan, tartışma etiği ve demokrasi arasındaki ilişkinin ve bu ilişkiden türeyen yeni soruların sadece kuramsal düzeyde tartışılmasının eksik kalacağı da açıktır. Siber uzamda demokrasi kültürünün, kamusal alanın ve tartışma etiğinin bireylerin katılım ve kullanım pratikleri somutunda da ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın ikinci bölümü 2012 Ocak ayında sonlanan, “**İnternet Mecraları, Kanaat Oluşumu ve Dolaşımı: Kamusal ve Mahrem Arasında**” başlıklı, 110K051 no’lu TÜBİTAK SOBAG araştırma projesinin bulgularından yararlanarak, konunun niteliksel ve niceliksel boyutları, alan çalışması bulgularından hareketle kısaca tartışılacaktır.

İnternet, kamusal alan, demokrasi ve tartışma etiği

İnternet: alternatif bir kamusal alan?

İnternet, kamusal alan ve demokrasi arasındaki ilişkinin nasıl kavramsallaştırılması gerektiği konusundaki tartışmalarda iki temel yaklaşımın varlığından bahsedilebilir. Bir yanda internetin demokratik bir kamusal alan olarak düşünülebileceğini iddia eden iyimser/ütopik yaklaşımlar; diğer yanda ise bu iyimser kabulleri sorgulayan şüpheci yaklaşımlar yer alır.

İlk kamp, yani iyimserler, interneti ve yeni iletişim teknolojilerini insanları birbirine yakınlaştıran, demokrasi kültürünü sağlama sağlayan, kanaatlerin özgürce dolaşımına ve önyargıların yıkılmasına olanak sağlayan yeni mecralar olarak ele alır. Kitle iletişim araçları ile demokrasi arasındaki köklü ilişki gerek demokrasi gerekse iletişim yazınının en çok ele alınan tartışma konularından biridir. John Keane, *Medya ve Demokrasi*’de (1999:34-42) basın özgürlüğü fikrinin, İngiltere’de demokrasinin gelişmesi, despotizme karşı duruş, insanların mutluluğu ya da hakikate ulaşma istencine göndermede bulunan farklı gelenekler

tarafından dillendirildiğini ifade eder. Bu bağlamda, özgür medya hayali demokratik bir toplumsal düzenin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak ele alınmış gelmiştir. Medya, bir yandan denetleyici bir güçtür: siyasi iktidarın despotik ve yozlaşmış yönelimleri üzerinde baskılayıcı, sınırlandırıcı ve sorgulayıcı bir aktördür. Buna ek olarak, farklı fikirlerin, pozisyonların kendini ifade etme, tanıtma (ve elbette diğer fikirlerle “çarpışma”) –fırsatı bulunduğu bir müzakere alanı olarak da ele alınır. Habermas’ın burjuva kamusalılığı hakkında çizdiği çerçeve, basın dördüncü kuvvet olduğuna dair bu iyimser inanca yaslanır. Benzer bir şekilde, T. H. Marshall’ın yurttaşlık kuramından hareket eden Graham Murdock ve Peter Golding de yurttaşlığın üç temel (sivil, siyasal, toplumsal) boyutuna dikkat çekmekte ve demokratik bir yurttaşlığın yerleşebilmesinde iletişim hakkının toplumsal hakların vazgeçilmez uzantısı olduğunu belirtmektedir:

“Birincisi, insanlar kendi haklarının neler olduğunu bilmek ve bu hakları etkili bir şekilde kullanmak için enformasyon ve bilgiye erişmek zorundadır. İkincisi, siyasal tercihleriyle ilgili enformasyon, yorum ve tartışmaya erişebilmeli ve eleştirilerini durulacakları, muhalefetlerini harekete geçirebilecekleri ve alternatif eylem önerilerini gerçekleştirebilecekleri iletişimsel kolaylıklara erişebilmelidir. Üçüncüsü, kendilerini ve isteklerini iletişim sektöründe temsil edebilmeli ve kendi temsiliyetlerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilmelidirler” (Murdock ve Golding’den akt. Timisi, 2003:18-19).

Medya ve demokrasi arasındaki ilişki aynı zamanda teknoloji-demokrasi tartışması ile de iç içe geçmiştir. Burada, kitle iletişim araçlarının teknik aygıtının çağdaş toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde rastlantısal değil, kurucu bir rol oynadığını (Stevenson, 2008:197) iddia eden teknolojik yaklaşımların ütopyacı tonuyla da bir örtüşme vardır. Mesela, “araç mesajın kendisidir” (*Medium is the Message*) diyen McLuhan’ın, teknolojik gelişmelerin dünyayı “küresel bir köye” dönüştüreceğine dair inancı ile bir paralellik kolaylıkla keşfedilebilir. Teknolojik determinizmin ve teknolojinin kendinde dönüştürücü gücüne duyulan sonsuz inancın bir ifadesi olarak ele alınabilecek olan bu çerçevede, iletişim teknolojilerindeki yenilikler, insanları, toplumları, ulusları, devletleri ve fikirleri birbirlerine yakınlaştırmaktadır.

Ütopik yaklaşımlar, yeni medya teknolojilerinin gelişimi ve yaygınlaşmasının demokrasinin ve demokrasi kültürünün derinleşmesi ve sağlamlaşmasına katkıda bulunduğunu iddia eder. Buna göre “özellikle internet ve ilgili teknolojiler kişisel ifade yollarını artırabilecek ve vatandaş etkinliğini destekleyecektir” (Papacharissi, 2002:9-10). Sanal toplulukların çevrimiçi iletişimleri demokrasi ve sivil toplumun gelişmesinde önemli katkılarda bulunacaktır (Fernback ve Thompson, 1995). Özetle, iyimser yaklaşımlar siber uzamda vatandaşların siyasal ve toplumsal karar alma süreçlerine daha fazla katılabilmelerini ya da etkide bulunmalarını sağlayacak olan bir potansiyel görmektedir. Siber uzam, fikirlerin ve kanaatlerin özgürce tartışıldığı, tek taraflı olmayan ve görmezden gelinebilecek seslerin kendine ifade şansı bulunduğu demokratik bir ütopya’dır.

İnternetin sağladığı tartışma platformları yeni fikir paylaşma, oluşturma ve çarpıştırma olanakları yaratmaktadır. Örneğin Miskinov (2010:64) internetin sağladığı e-müzakere (*e-deliberation*) olanağı ile birlikte bireylerin geleneksel kitle iletişiminde olduğu üzere

yukarıdan aşağıya işleyen iletişim süreçlerin pasif algılayıcısı/nesnesi olmaktan çıktıklarını; bu süreçlere aşağıdan müdahale ederek kendilerini ifade edebildiklerini ve gerçekleştirdiklerini vurgular. Miskinov'a göre bu, kamusal (toplumsal) ile özel (bireysel) arasındaki katı ayrımın yeniden tanımlandığı ve erozyona uğradığı yeni bir uğrağa işaret eder:

“Çevrimiçi kamusal müzakere gündelik yaşamın yeni bağlamında ortaya çıkar ama mevcut toplumsal çerçeveden ve geleneklerden bağımsızdır. Çevrimiçi vatandaş etkileşimi ve tartışma, mevcut siyasal iletişim sistemlerini genişletir ve çoğullaştırır. Böylelikle sosyopolitik meseleler sadece siyasal seçkinlerin kaygısı olmaktan çıkar ve herkesin meselesi haline gelebilir” (Miskinov, 2010:64).

Geleneksel kitle iletişiminin yerini aldığı iddia edilen yeni iletişim teknolojilerin ayırıcı özelliklerinden biri içeriğin kullanıcılar tarafından üretilmesidir. İçeriğin kullanıcılar tarafından üretilmesi ise geleneksel medyanın tekeli, sansürcü ve tek-merkezli yapısına alternatif iletişim kanallarının doğması ile birlikte ele alınır. Örneğin Rasmussen (2008), yeni medyanın, görece eski olan kitle iletişim araçlarından temel farkını tanımlarken, eski/geleneksel medyanın merkezîyetçi yönü üzerinde durur. Rasmussen'e göre, televizyon, radyo ve yazılı basın, daha merkezîyetçi ve bilgi gönderen ile bilgi alanın pozisyonlarının daha belirgin olduğu araçlardır. Bu kurucu nitelik üzerinde şekillenen kitle iletişimi aktif ve katılımcı bir kamusal alan yaratma konusunda kısıtlı imkânlarla sahiptir. Oysa yeni medya, bu kurucu nitelikten azade oluşuyla, bireylerin aktif katılımı için daha açık bir alternatif yaratmaktadır (Rasmussen, 2008:74). Rasmussen yeni medyada şekillenen bilgi aktarım biçiminin, basılı yayındaki kadar yapısal, kurallı olmadığını belirtir. internet yazarlığı, basılı yayındaki gibi şablonlar içinde değil, tam tersine kişinin kendi şablonunu yarattığı, bu konuda bir otorite tarafından düzeltmeye tabi tutulmadığı ve bundan daha önemlisi yayınında 'objektif olma' kaygısı taşımadığı bir ortam hazırlar. Rasmussen, kamusal alanı temsili ve takdimi (*representational, presentational*) olarak iki yönü ile ele alır. Temsili yön, kamusal alanın heterojen, farklı grupları kapsayan ve kültürel çeşitliği barındıran özelliklerine işaret eder. Kamusal alanın bu yönü üzerinden şekillenmesinde dijital medyanın önemi büyüktür. Takdimi yön ise, bireylerin sesi olma vaadi ile ortaya çıkan merkez figürler ile şekillenir ve takdimi yönün daha homojen bir yapısı vardır. Rasmussen, toplumun çoğulculaşmasının ve bireyselleşmesinin, kamusal alandaki farklılaşmanın artmasına yol açacağını söyler (2008:78-9).

İnternet ve kamusal ilişki üzerine yürütülen tartışmalarda kamusal alandaki kimliklerin inşası ve temsili hususu da önemli bir konum işgal eder. Kamusal alanın eşitsizliğine ve bu eşitsizliğin farklı toplumlarda tezahürlerine karşı bir mevzi gibi kavranan internetin sağladığı eşitlikçi yapı önemli bir tartışma konusudur. Poster (1995), kamusal alanın eşitsizliğine ve bu eşitsizliğin farklı tezahürlerine karşı, internetin daha eşitlikçi bir özellik gösterdiğini iddia eder. Poster'a göre kimlik, gerçekte köklerini fiziksel vücut üzerinden alırken ve ilişki içinde anlamlandırılırken, internet bireye kendi kimliğini kurma/yaratma olanağı verir. Bu kimlik çok çeşitli formlara dönüşebilecek kadar esnekler. Televizyon, radyo ve basılı medyanın demokrasi kültürü ile bağdaşmadığı ve hatta demokrasi kültürünün gelişmesi için bir tehlike olduğu düşüncesine karşılık, iletişimi merkezileşmeden uzaklaştıran internet ortamının

demokrasi kültürüne kolektif bir katılımı nasıl sağlayabileceği sorusu bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Kahn ve Kellner ise, yeni medyanın toplumsal hareketleri besleme ve yayma gücü üzerinde durmaktadır. İnternet üzerinden iletişim ile şekillenen yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmeleri en iyi örneklerini, Zapatista hareketinde ve Seattle’da Dünya Ticaret Örgütü karşıtı mücadele bulur (Kahn ve Kellner, 2004). Yazarlara göre, 11 Eylül sonrası oluşan politik aktivizm ve 2003 yılında Irak savaşı ve George Bush karşıtlığı üzerinden şekillenen savaş karşıtı oluşumlar, internet örgütlenmelerinin diğer önemli örneklerindedir. Siber aktivizmin bir kolu da Kahn ve Kellner’in bir direniş olarak betimlediği ‘*hacking*’ eylemleridir. Kahn ve Kellner’e göre, yeni medyadaki gelişimin yarattığı tekno-kültürün devrimsel bir şekilde siyaseti yeniden şekillendirme gücü de göz ardı edilemez (Kahn ve Kellner, 2004).

Ütopik ve iyimser yaklaşımın karşısında yer alan şüpheci yaklaşımlar, internetin demokratik bir kamusal alan olarak düşünülmemeyeceğini; hatta bazı durumlarda otoriter güçler tarafından antidemokratik uygulamaların aracı olarak bile kullanılabilirdiğini belirtmektedirler. Evgeny Morozov, *Diktatörler bizi web’de nasıl izler* (2010) adlı çalışmasında internetin demokratik eylemi ve eylemcileri desteklediği kadar, kolluk kuvvetlerince isyancıların tespitinde ve takibinde kullanıldığını altını çizer. Morozov (2010), günümüz devrimlerinin artık internet üzerinden örgütlendiği ve internetin ‘örgütsüz örgütlenme’ (*organizing without organizations*) olarak ele alınması iddiasına şu sözlerle karşı çıkacaktır: “‘Örgüt olmadan örgütlenebilirsiniz’ ama devrimciler olmadan devrim yapamazsınız.” Morozov, gerçek siyasal eylemin, ancak gerçek insanlar arasında ve gerçek kamusal alanda mümkün olduğunu belirtmektedir. İnsanlar tanımadıkları insanlar hakkında ve insanlarla birlikte sadece internette düzenlenen imza kampanyalarına katılmaktadır; internet üzerinde tartışmaktadır; ama kimse tanımadığı ve kimliğinden emin olmadığı kimselerle birlikte canını tehlikeye atacak siyasal eylemlerde bulunmamaktadır.

İnternetin alternatif bir demokratik kamusal alan olamayacağını iddia eden görüşler, bahsi geçen yeni iletişim teknolojilerinin ayrıcalıklı bir kesimin erişimine açık olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre internete ve dolayısıyla var olduğu iddia edilen alternatif kamusal alana dâhil olmak ekonomik ve simgesel sermayeye sahip bir azınlığın ayrıcalığıdır. Sorun sadece bir bilgisayar ya da internet bağlantısı elde etmek sorunu değildir. Aynı zamanda, bu teknolojileri kullanabilmeyi sağlayacak olan bir bilişsel/egitsel arka plan gerektirir. Bu arka plana sahip olmanın kendisi de bir ayrıcalık meselesidir (Barber, 2006:8). Buna ek olarak şüphelilere göre, internet demokrasinin, rasyonel tartışmanın ve ortak kanaat üretiminin bir alanı olmaktan çok tepkisel, anlamsız ve öfkeli söylemlerin (*flaming*) baskın olduğu, sistematik olmayan, kargaşa içerisindeki bir alandır. Ayrıca şüpheci yaklaşımlar interneti farklı fikirlerin çatıştığı, tartıştığı ve karşılaştığı bir alan olmaktan ziyade, katılımcıların kendileri gibi düşünen diğerleriyle yan yana gelmeyi tercih ettiği (*benzerseverlik-homophily*); gerçek hayattaki gibi küçük kapalı cemaatçiklerin oluştuğu bir mecra olarak görürler. Bu çalışmada da alan araştırmasında, özellikle okur yorumları analizinde bu yargıyı destekleyecek nitelikte bulgularla sıkça karşılaşmıştır.

Polat, internetin neden (kelimenin Habermasçı anlamıyla) bir kamusal alan olarak düşünülmemeyeceğini ise şu nedenlerle açıklar:

“İlk olarak internet herkesin erişimine açık değildir. Aksine, akılcı eleştirel kamusal tartışmaya erişimi olma açısından hali vakti yerinde olan kişilere sınırlıdır. internette siyasal tartışma herkes tarafından görülememektedir. Bu yüzden, çevrimiçi akılcı eleştirel tartışma gerçekleşiyor olsa bile yeterince kamusallaşmamaktadır.

İkincisi, internet, kamusal alan için esas olan bütünlük ve akılcı uyumdan yoksundur. Çevrimiçi söylem ‘bir’ kamusal alan yaratabilmek için çok fazla parçalı ve merkezsizdir. Çevrimiçi müzakere aynı kafada insanlar arasında gerçekleşir görünmektedir ki bu siber-söylemin birbirini dışlayan siber-cemaatler boyunca parçalanması anlamına gelmektedir (...). Bireyler tartışmaya öylesine dalarlar ve tartışmadan çıkarlar; bu da belirli bir konu hakkında ortak bir anlayışın gelişmesini engeller.

Üçüncüsü, internet, reklam gelirleri potansiyeli sebebiyle halihazırda ticari çıkarlar tarafından sömürgeleştirilmiştir” (Polat, 2005:449-450).

İnternetin alternatif bir kamusal alan olarak düşünülüp düşünülmemeyeceğine dair tartışmaya Papacharissi kamusal alan ve kamusal mekân arasında yaptığı ayrımı dâhil olmaktadır:

“Şu netleştirilmelidir ki, yeni kamusal mekân yeni kamusal alanla eşanlamlı değildir. Kamusal mekân olarak internet, siyasi müzakere için bir forum sağlar. Kamusal alan olarak ise, internet düşünce ve görüşlerin demokratik alışverişini destekleyen tartışma ortamını yaratır. Sanal mekân tartışmayı geliştirir, sanal alan ise demokrasiyi” (Papacharissi, 2002:11).

Papacharissi’ye göre internet siyasal tartışma için ek bir mecra ya da uzam sunsa da hâlâ mevcut siyasal sistemin aksaklıklarından mustarıptır. Yani, “internet kamusal bir mekân sağlar; fakat bir kamusal alan inşa etmez” (Papacharissi, 2002:13). İnternetin bir kamusal alan olarak tahayyül edilmesi önündeki en önemli engel, internete erişimin kısıtlılığıdır. İnternet olsa olsa “dışlayıcı, seçkin ve ideal olmaktan uzak” bir kamusal alan olabilir – bu açıdan bakıldığında on yedinci ve on sekizinci yüzyıl burjuva kamusal alanından da bir farkı yoktur (Papacharissi, 2002:13). Ayrıca, internete erişimi olan kesimler arasında da çevrimiçi tartışma sıklıkla bir azınlığın hâkimiyeti altındadır. Örneğin *Usenet* ve *AOL* grupları üzerine yapılan araştırmalar, internetteki tartışmaların seyrini belirleyenlerin, sayıca çok olan liberaller değil, internette bir azınlık teşkil eden muhafazakâr kullanıcılar olduğunu göstermektedir (Papacharissi, 2002:14).

L. Dahlberg, internet ve kamusal alan üzerine yapılan çalışmalarda üç önemli metodolojik soruna dikkat çeker. Birincisi, zaten tartışmalı bir konu olan kamusal alanı kavramsallaştırmadaki eksiklerdir. Bu soruna karşı Dahlberg, güçlü bir normatif kavramsallaştırmanın gerekliliğini önermektedir ve bu normatif kavramsallaştırmanın yine Habermas’ın ‘iletişimsel rasyonallite’ kuramının sunduğu kriterler üzerinden şekillenmesi gerektiğini savunur. İkincisi, kamusal alan tanımının görgül düzeye evrimindeki sorulardır. Çünkü tanım bu düzeye indirgenirken, kavramın anlamsal olarak önemli bir şekilde değer kaybettiği gözlenebilir. Dahlberg’e göre, bu aşamada oluşturulan kriterlerin nasıl görgül

düzeve evrimleştirileceği hassas bir şekilde çoklu olası göstergeleri inceleyerek ortaya çıkarılmalıdır. Son olarak, bir diğer sorun ise küçük örneklemelerden yola çıkarak geneli temsil ve tasvir etme çabasının doğurduğu tanım sorunlarıdır. Bu sorunun çözümü için Dahlberg karşılaştırmalı vakıa analizi metodunu önermektedir (2004: 3-6). Dahlberg'in bu metodolojik sorun saptamaları, bu çalışmada özellikle internette kamusalılık, tartışma etiği ve e-müzakare olgularının ele alınmasında yönlendirici olmuştur.

İnternet demokratik tartışma kanallarını derinleştirmeye ve geliştirmeye yönelik alanlar açmakla birlikte, ayrımcı, dışlayıcı, ırkçı, cinsiyetçi nefret söylemlerine de fazlasıyla ev sahipliği yapmaktadır (Çomu, 2011). Özellikle *Facebook* ve *Twitter* gibi sosyal paylaşım ağlarında, video paylaşım ağlarında nefret söylemi üreten ve yayan gönderilere çok sık rastlanmaktadır. Alan çalışmamızda özellikle Türkiye'de çevrimiçi haber sitelerinin okur yorumlarında bu olguyla sıkça karşılaştığımızı bu noktada belirtelim. Dahlberg (2001:618), internetteki sanal cemaatler ve tartışma grupları üzerine araştırmasında, bu grupların çoğunda söylemin tahrik, dedikodu ve iftira, 'laf atma' ve diğer niteliksiz etkileşimden oluştuğunu belirtmektedir. Dahlberg'e göre siber uzamda çok çeşitli iletişim şekilleri (bunları kimi ihtilafli konularda eleştirel tartışmayı da içermektedir) gözlemlenmektedir. Bunların çoğunda katılımcılar kendileri gibi düşünen insanları aramaktadır ve bu ortamlarda katılımcıların çıkarları, değerleri ve önyargıları sınanmaktan ve dönüşmekten ziyade daha da sağlamlaşmaktadır. Kelly vd. ise tartışma platformlarına katılımı tek bir açıklamadan ziyade farklı motivasyonların varlığının altını çizmektedir:

Her ne kadar sosyal ağlarda benzerseverliğe (*homphily*) doğru güçlü bir eğilim olsa da bu yargının çevrimiçi tartışma ortamları için de zorunlu olarak doğru olacağını varsaymamalıyız. Bazı çevrimiçi tartışmacılar iddialarının güçlendirilmesini isterler, kimileriyle farklı bakış açıları ile karşılaşmak. Bireysel motivasyonlar, davranışlar ve son olarak da tartışma ağlarının kendileri farklılaşmaktadır. Kişisel ilişkileri zedelemekten ziyade siyaset tartışabilmek aslında siyasal tartışmadan çekinenleri özgülleştirir (Kelly vd. 2005:2).

Şu ana kadarki tartışmalardan internet, kamusalılık ve demokrasi arasındaki ilişkinin tek yönlü olarak değil de çok boyutlu, çelişkileri ve birbiriyle çatışan unsurları içeren bir süreç olarak ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kanımızca, internet ve demokrasi ilişkisi üzerine düşünürken ikili karşıtlıklara ya da birbirlerinden keskin bir şekilde ayrılan iki yaklaşımdan biri arasında bir seçim yapma zorunluluğu yoktur. Yapılması gereken, internet-demokrasi ilişkisini, sadece potansiyeller ve sınırlılıkları ile birlikte değerlendirerek ele almak değil, aynı zamanda bu ilişkiyi potansiyelleri ve sınırlılıkları en başından belli bir durumdan çok, sürekli değişebilen bir süreç olarak kavramaktır. Bu türden bir yaklaşım sadece internet içeriğinin çözümlenmesi ile değil aynı zamanda internetin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar içerisindeki konumunu ve bunlarla özgül eklemlenme biçimlerini de ele almayı gerektirmektedir. Benjamin Barber'ın (2006:5-9) demokrasinin gerekleri ve internetin özelliklerini düşünerek oluşturduğu aşağıdaki tablo genel durumu özetler niteliktedir:

Demokrasi şunlara ihtiyaç duyar:	internet ise:
Vatandaşlar arasında etkileşim “yatay iletişim” <i>Asli demokratik ilişki liderlerle vatandaşlar arasında değildir; vatandaşlarla vatandaşlar arasındadır.</i> <i>Gerçek demokrasiler bizim diğerleri ile konuşabilme kapasitemiz ve salahiyetimizle belirlenir.</i>	Noktadan noktadır (point-to-point) (telefon gibidir, TV gibi değil) <i>Fakat biz nadiren birbirimizle konuşuruz. internet bunu başarabilmek için bir fırsattır.</i>
Aşağıdan yukarı vatandaş katılımı	Etkileşimseldir/Katılımcıdır (Pasif izleyicilik yoktur) <i>Televizyon izleyicisi dünyaya karşı duyarsız, pasif ve atıldır; sadece izler. Fakat internette insanlar etkindir, dahil olmuştur.</i>
Çoğulculuk/Farklılık politikası	Farklaşmıştır/Heterojendir (Sonsuz sayıda site, blog vs.) <i>internet teklik ve homojenliğe karşıdır.</i>
Demokrasi aynı zamanda şunlara ihtiyaç duyar:	(Ancak) internet ise:
Müzakere/Yavaşlık İhtiyatlı muhakeme <i>Demokrasi dikkate dayanan bir süreçtir. Yavaş ve tedbirli hareket etme ile ilgilidir.</i>	Hızlıdır! Yeterinde düşünmeden/acele muhakeme <i>Müzakere yavaş, hatta aşırı yavaş bir tempoda ilerler. Buna karşılık internet hızlıdır. internet demokrasi için kötü bir araçtır, çünkü hızlı bir şekilde karar almayla alakalıdır.</i>
Dolayım/Seçme İrfan ve bilgeliğin rolü <i>Sınıf bir öğretmen tarafından, gazete editör tarafından, kilise, sinagog ya da cami papaz, rabbi ya da imam tarafından yönetilir.</i>	Dolayımsızdır Seçici değildir, aşırı enformasyon yüklemesi ile sonuçlanan sonsuz “bilgi” akışı vardır. <i>internette bir dolayım ve yönetim eksikliği vardır. Her türlü olguya, yalana ve bilgiye sınırsız erişimle kullanıcılar nasıl olur da ihtiyatlı muhakemede bulunabilirler?</i>
Evrensel erişim Eşitlik	Sınırlı erişim “Dijital uçurum/ayırım”: eşitsizlik <i>internet hem donanım hem de yazılım gerektiren teknik bir araçtır; en önemlisi ise bu makineyi kullanmak ve edinmek için eğitim gerektirir.</i>

Kamusal/Ortak zemin “Bizim alanımız”	Özel/Bölünmüş “Benim alanım” <i>internet bazen tam anlamıyla narsizmin yansıdığı bir alandır; kişinin kendi imgesini yansıttığı bir aynadır. internet “ben”le ilgiliyken siyaset “biz”den hareket eder.</i>
Popüler kontrol	Tekel (Özel olarak kontrol edilen portallar: örneğin Google, MS Explorer) <i>Buradaki soru siber uzamın kimin sahipliğinde olduğudur. Teoride internet hepimize aittir; ama pratikte yazılım ve donanım ve erişim noktaları özeldir: özel şirketler, firmalar ve sermayenin mülkiyetindedir.</i>

Rasyonel tartışmanın mekânı internet?

Kamusal alan kavramı, özellikle J. Habermas’ın, Kant’ın tasarısına dönüş olarak ele alınabilecek kavramsallaştırması ile birlikte demokrasi tartışmalarının merkezi kavramlarından biri olmuştur. Kamusal alan kavramının çekirdeğinde yer alan düşünce şuydu: “Kendi kendine konuşma, bireyi kendiyile ve kimlikleriyle baş başa bırakır, oysa kamu işleri üzerine tartışma onu kendine özgü niteliklerinden kurtarır, kabalığından uzaklaştırır” (Maigret, 2011:272). Habermas, bu yargıyı burjuva kamusal alanının yaşadığı dönüşümü merkeze alarak tartıştı ve sonraki çalışmalarında dil, iletişimsel rasyonalite ve tartışma gibi kavramları geliştirerek müzakereci demokrasinin temellerini attı. Habermas’a göre kamuoyunun eleştirel işlevi onun aleniyetiyle ilgiliydi: “Kamu kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar” (2000:59) ve bu ortaya koyma sürecinde aleniyet ilkesi belirleyicidir. Kamusal alanın ilk ortaya çıktığı yer “burjuvazinin erkek üyelerinin, soyluların ve entelektüellerin edebiyat yapıtları üzerine tartışmak için buluştuğu kahvehaneler ve salonları” (Stevenson, 2008:88). Kamusal topluluk fikri, “bir fikir olarak ancak bunlarla kurmuş, bunlarla nesnel bir iddia halini almış ve gerçeklik değilse bile etkinlik kazanmıştır” (Habermas, 2000:106). İlk başta kendi içlerine kapanmış bir nitelik arz eden bu topluluklar zamanla (Raymond Williams’ın, “sanat” ve “kültür”ün toplumsal hayatın yeniden üretiminden kopmuş bir alan olarak modern anlamlarını kazandığını söylediği 18. yüzyılla birlikte) dışa kapalı olmayan bir nitelik kazanmıştır. Habermas’ın sözleri ile

“kamusal topluluk başlangıçta ne kadar dışlayıcı olmuş olursa olsun, kapısını sürgüleyemez ve klik haline gelemmez; bu topluluk daima, mülkiyet ve tahsil temeli üzerinde, tartışma nesnelere oluşturan pazara hâkim olmak isteyen özel şahıslardan, okuyuculardan, dinleyicilerden ve seyircilerden oluşan, kendisinden daha geniş bir topluluk içinde var olmuştur. Tartışılabilir sorular yalnızca taşıdıkları anlama değil, herkes tarafından ulaşılabilirlikleriyle “genel” hale gelirler; herkes bu tartışmaya dâhil *olabilmelidir*” (2000:107 [vurgu yazara ait]).

Nick Stevenson'a (2008:88) göre, edebi eleştiriden siyasi eleştiriye evrilen bu toplumsal ilişki,

“daha üstün argümanın otoritesinin yerleşik statükoya karşı durabileceği bir toplumsal alan açmıştır. İkinci olarak, feodalizm koşulları altında sınımsız kapatılmış olan toplumsal tartışma alanları, kilise ve sarayın sağladığı “aura”larını kaybetmiş ve katılımcıların statülerini hiçe sayan sohbetler aracılığıyla gitgide sorunsallaştırılmıştır” (Stevenson 2008:88).

Lakin *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (2000), yazılı basının da yardımıyla ortaya çıkan bu özerk kamusal alanın 1870'lerle birlikte yerleşen tekelci kapitalizm tarafından ortadan kaldırılacağını söyleyerek Frankfurt Okulu kuramcılarının karamsar kültür eleştirisini andıran bir sonuca varır. Stevenson'un ifadesi ile “burjuva kamusal alanının trajedisi, tam da kendini yaratan toplumsal güçlerin en sonunda çöküşüne ve yok oluşuna yol açacak olmasıdır” (2008:89). Genel olarak iletişimin, özelde ise basının gitgide ticarileşmesi ile “edebi biçimlerin yerini mal sahibinin özel çıkarlarının yönlendirdiği uzmanlaşmış gazeteciler; siyasal egemenliğin akıl aracılığıyla teşhir edilmesi arayışının yerini de, ekonomik ve siyasal manipülasyon mekanizmaları aracılığıyla ideolojik bir konsensüsün dayatılması almıştır” (Stevenson 2008:89). Habermas'ın ifadeleriyle,

“yayıncılık kuruluşlarının başlangıçtaki temeli, en azından bu en ileri alanlarda, neredeyse tersine dönüyor: liberal kamu modeline göre, akıl yürütülen kamusal topluluğun kurumları devlet erkinin müdahalelerine karşı, özel ellerde bulunmalarıyla güvencelemişlerdi. Ancak ticarileşmeleri ve ekonomik, teknolojik ve örgütsel yoğunlaşmaları ölçüsünde son yüzyıl içinde toplumsal güç komplekslerine dönüştüler. Öyle ki, tam da özel ellerde kalmaları, yayıncılığın eleştirel işlevlerini pek çok yönden tehdit eder hale geldi” (2000:318-319).

İnternetin bir kamusal alan olarak ele alınıp alınamayacağına dair tartışmada, kamusal alanın bahsi geçen yapısal dönüşümüne de bir o kadar dikkat etmelidir. Yukarıda Barber'ın demokrasinin popüler kontrol ve kamusalılığı gerektirirken; internetin kayda değer bir oranda tekelci eğilimleri içinde barındırdığı ve aşırı bireyci, tüketime yönelik yapılanışına dikkat çekmesi bizim için oldukça önemlidir. Burada vurgulamak istenen, internet, kamusalılık ve demokrasi arasındaki ilişkinin karmaşık ve çok yönlü yapısını ele alabileceğimiz bir çerçeveye ve yaklaşıma duyulan ihtiyaçtır.

Kantçı ve Habermasçı izleği takip eden Seyla Benhabib'e göre (1999:102-3) demokrasiyi anlamının en iyi yolu “onu bir toplumun önde gelen kurumlarındaki kolektif ve kamusal erk kullanımını örgütlemeyi sağlayan bir model olarak düşünmektir; bu modelin temeli ise bir kolektivitinin refahını etkileyen kararların, ahlaksal ve siyasal bakımdan eşit bireyler arasındaki özgür ve akla dayalı bir müzakere usulünün sonucu olarak görülebileceği ilkesidir.” Karar alma süreçlerinde “özgür ve akla dayalı bir müzakere usulü”nün, ya da pratik rasyonalitenin kalkış noktasını ise şu iki temel önerme oluşturur:

“1) Hiçbir birey farklı bireylerin etik ve siyasal meselelerini algılayacakları çeşitli bakış açılarını tek başına önceden görüp tahmin edemez;

2) Hiçbir birey herkesi etkileyen belirli bir karar açısından önemli görülen bütün bilgilere tek başına sahip olamaz” (Benhabib, 1999:107).

Daha da geriye gidildiğinde, tartışma Hannah Arendt'in Kant'tan “çıkarsadığı” (Deveci 1999) genişletilmiş zihniyet kavramına kadar uzanır.

“(…) kamusal olarak bir görüşü dile getirme sürecinin kendisi, bireysel tercih ve kanılar üzerinde belirli bir dönüşlülüğü (*reflexivity*) dayatır. Bireyler kendi bakış açılarını ve konularını başkalarına sunarken, müzakere ettikleri insanlara dönük kamusal bir bağlam içinde iyi nedenler beyan ederek bunları desteklemek zorundadırlar. Kamu önünde iyi nedenler beyan etme şeklindeki bu süreç, bireyi müzakereye katılan öteki herkes için neyin iyi bir neden sayılacağı konusunda düşünmeye zorlar. Böylece insan, görüş birliğini “kazanmaya çalıştığı” ilgili herkesin bakış açısından düşünmeye zorlanır (...) İlgili herkesin bakış açısından akıl yürütme hem insanın görüşlerine belirli bir tutarlılık getirir, hem de Hannah Arendt'in Kant'ı izleyerek “genişletilmiş zihniyet” (*enlarged mentality*) adını verdiği bakış açısını benimsemeye götürür” (Benhabib, 1999:108).

Benhabib, müzakereci demokrasiye adını vermiş olan müzakere süreçlerinin bazı temel ilkeleri takip etmesi gerektiğini söyler –ki az sonra görüleceği üzere bu temel ilkeler aynı zamanda *e-müzakere* kuramcılarının çerçevesine de önemli derecede etkide bulunacaktır. Siber uzamda demokratik bir kamusalığın teminatı ve dayanağı olarak düşünülen sağlıklı bir e-müzakerenin temel ilkeleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır. Benhabib'den evvel, Habermas'ın tartışma etiği kavramını inşa ederken önerdiği tartışma kurallarına göz atmak faydalı olacaktır:

“(1.1) Hiçbir konuşmacı kendisi ile çelişmemelidir.

(1.2) *A* konusunu *F*’ye dayandıran tüm konuşmacılar, *A*’yı andıran tüm konular söz konusu olduğunda bu *F*’yi uygulamak zorundadırlar.

(1.3) Farklı konuşmacılar aynı ifadeyi farklı anlamlarda kullanamazlar.

(2.1) Her konuşmacı sadece neye inanıyorsa onu ileri sürmelidir.

(2.2) Tartışmaya konu olan bir iddia ya da norma karşı çıkan kişi bunu yapma nedenini de açıklamak zorundadır.

(3.1) Konuşma ve eylemde bulunma yeteneği bulunan her özne tartışmaya katılmaya izinlidir.

(3.2) a. Herkes her türlü iddiayı sorgulama hakkına sahiptir.

b. Herkes tartışmaya istediği iddiayı taşıma hakkına sahiptir.

c. Herkes kendi tutum, arzu ve ihtiyaçlarını açıklamaya izinlidir.

(3.3) Hiçbir konuşmacı (3.1) ve (3.2)'deki haklarını kullanmaktan içsel ya da dışsal zorlama ile men edilemez.” (Habermas, 1990:87-89)

Habermas'ın tartışma etiği çerçevesini takip eden Benhabib ise şu genel ilkelerin altını çizer:

“1. Böyle bir müzakereye katılımında eşitlik ve simetri normları uygulanmıştır; konuşma edimlerini başlatma, soru sorma, sorgulama ve tartışma açma bakımından herkes aynı fırsata sahiptir;

2. Herkesin belirlenen konuşma konularını sorgulama hakkı vardır;

3. Herkesin bizzat söylem usulünün kuralları ve bunların uygulanma ve yürütme tarzı hakkında dönüşlü (*reflexive*) savlarda bulunma hakkı vardır” (Benhabib,1999:105).

Kamusal alan, tartışma etiği ve demokrasi arasında kurulan bu ilişkiler, siber uzamı konu alan yakın dönem tartışmalarda da büyük yoğunlukla gündeme gelmiştir. Özellikle siyasal tartışma gruplarında, forumlarda ve sosyal medya ağlarında gerçekleşen e-müzakerenin nitelikleri siber uzam ve kamusal tartışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Burada da bir yandan siber uzamın alternatif bir kamusal alan olarak düşünülüp düşünülmeyeceği konusu ele alınacak; bir yandan da rasyonel ve demokratik bir e-müzakerenin olanakları ve olası prensipleri tartışılacaktır.

Siber uzamın demokrasi kültürünün derinleşmesine katkıda bulunacağı yönündeki beklentinin, internetin bir kamusal alan olarak tahayyül edilebileceği iddiası ile desteklendiği, bu çalışmanın yukarı kısımlarında vurgulandı. Habermas’ın kamusal alan ve iletişimsel eylem kuramından hareket eden Dahlberg (2004:6), “kamusal alan olarak bilinen demokratik akıl yürütme uzamını kuranın, enformel etkileşimlerde yer alan iletişimsel rasyonalite olduğunu vurgular” demektedir. Miskinov da benzer bir şekilde internetteki siyasal tartışma forumlarında Habermasçı bir iletişimsel rasyonalitenin izlerini arar: “Söz edimleri aracılığıyla gerçekleşen toplumsal etkileşimde diğer katılımcılara karşı makul/mantıklı (*reasonable*) ve uyumlu (*accomodative*) olma ihtiyacı iletişimsel rasyonalitenin pragmatik yanını oluşturur; bu yüzden mantıksal ya da metafizik olarak incelenmekten ziyade pragmatik olarak ele alınmalıdır” (Miskinov, 2010:61). İşte tam da bu yüzden kamusal alanın sınırlarında belirleyici olan iletişimin formudur; içeriği değildir. Dahlberg’e göre (2004:6), Habermas kamusal alandan bahsederken sınırları çizilmiş, belirgin bir kamudan bahsetmez; “bireylerin, toplulukların, sivil toplum örgütlerinin, toplumsal hareketlerin ve medya kurumlarının eleştirel söylemleriyle inşa olunan çoğul ve örtüşen karmaşık kamu ağlarına” göndermede bulunur. Demokratik bir kamusal alanın tesisi için rasyonel iletişimin ve tartışmanın belirli koşulları ve kuralları yerine getirmek durumundadır. Dahlberg’in, Habermas’dan beslenerek oluşturduğu kural listesi 6 maddeden oluşmaktadır.

“i. Temalaştırma ve problematik doğruluk iddialarının makul/akılcı eleştirisi

Tartışma problematik doğruluk iddialarının temalaştırılması ve karşılıklı olarak rasyonel bir şekilde sınanmasını içerir. Argümanlar sadece iletişimde yer alanlara yönelik olarak değil söz konusu iddialardan potansiyel olarak etkilenebilecek herkese yönelik olarak dillendirilmeli; yani ‘daha geniş’, ‘ideal’ ya da ‘sanal’ tartışmacılar cemaatine yönelik olmalıdır.

ii. Düşünümsellik

Tartışmada katılımcılar başlangıçtaki tercihlerini –tercihler ne olursa olsun– sorgulamalı ve aşmalıdır. Bu şu anlama gelir, iletişimsel rasyonalite düşünümselliği gerektirir: kişinin kendi değerlerini, varsayımlarını, ve çıkarlarını mevcut tüm diğer ilgili iddialar ve akıl yürütmeler ışığında eleştirel olarak değerlendirmesi.

iii. İdeal rol üstlenme

Rasyonel tartışmada katılımcılar kendilerini söz konusu iddialardan potansiyel olarak etkilenebilecek olanların yerine koyarlar ve durumu bu diğer perspektiflerden değerlendirirler.

Katılımcılar hermenötik olarak açık olmalı ve diğer katılımcılarının kendilerini ve dünyayı nasıl anladıklarına duyarlı olmalıdır. Bu işlem hem tarafsızlığı hem de saygıyla dinlemeyi içerir.

iv. Samimiyet

Tartışma dürüstlük ya da söylemsel açıklığa dayanır; aldatmayı dışlar. Rasyonel iletişim katılımcıların ne kastediyorlarsa onu söylediklerini varsayar ve konuyla ilgili tüm bilgileri (niyetler, çıkarlar, ihtiyaçlar ve arzular da dâhil olmak üzere) sunmak için samimi bir çaba içerisine girerler.

v. Formel ve söylemsel eşitlik

Tartışma, bahis konusu iddialardan potansiyel olarak etkilenen tüm katılımcılara açıktır. Dahası her katılımcı her türlü savı öne sürme ve sorgulama ve tutum, arzu ve ihtiyaçlarını ifade etme fırsatına sahiptir.

iv. Devlet ve şirket iktidarından özerk olma

Vatandaşların etkileşimde bulunduğu kamusal alanı inşa eden tartışma devlet ve şirket çıkarlarının etkisinden muafır” (Dahlberg, 2004:7-10).

Dahlberg’in sıraladığı bu kurallar, özellikle internetin kamusal alan olarak olabilirliği ve demokrasi kültürünün gelişmesinde oynayacağı rol açısından önemli bir değerlendirme çerçevesi çizmektedir.

Medenilik (Civility), Nezaket ve Demokratik Tartışma

İnternette demokratik ve rasyonel tartışmanın kurallarını tartışırken önemli bir sorunun yanıtlanması gerekmektedir: bahsi geçen ideal koşullar içerisinde ‘nezaketin’ yeri ne olmalıdır? Siber uzamdaki tartışmaların çoğunda tarafların birbirlerine karşı kaba davrandığı, birbirlerinin düşüncelerinden çok kişiliklerine saldırdıkları sıkça gözlemlenen bir olgudur. Burada da okur yorumları analizlerinde de görüleceği üzere, insanlar siber uzamdaki tartışmalarda gündelik toplumsal ilişkiler içinde oldukları hallerinden çok daha savruk, cüretkâr ve kontrolsüz olabilmektedirler. Siber uzamda sıkça karşılaşılan kontrolsüz tavırların demokratik ve rasyonel tartışma üzerinde nasıl bir etkide bulunduğu ise ilginç bir tartışma konusudur. Konu hakkında ayrıntılı araştırmalar yürüten Papacharissi, meseleyi ‘kabalık’ ile ‘gayri medenilik’ (incivility) arasında bir ayrıma giderek tartışır. Bu ayrım, siber uzamda gerçekleşen tartışmalarda karşılaşılan sorunlu tutumları kategorize edebilmek açısından oldukça işlevseldir. Papacharissi siber uzamdaki tartışma platformları üzerine yapılan araştırmalarda ‘kabalık’ ile ‘gayri medeni’ davranışların birbirine karıştırıldığını vurgular. Oysa her türlü kaba davranışın anti-demokratik ve gayri medeni olarak kodlanması yanlıştır. Papacharissi’ye göre (2004:260), medenilik nezaket ve kibarlığa indirgenildiğinde sert ve hararetli tartışmanın demokratik potansiyelini ve erdemini gözden kaçırmamıza yol açar:

“Medenilik her zaman demokratik tartışma için bir gereklilik olarak görülmüştür. Genelde kibarlık ya da nezaket olarak tanımlanan medenilik, işlevsel demokratik bir toplum göstergesi olarak ele alınmıştır. Vatandaşlık, demokrasi ve kamusal tartışma üzerindeki konuşmalar medeniliği bir erdem olarak ele alırlar ve onun yokluğunun demokratik bir toplum için yıkıcı sonuçları olacaktır” (Papacharissi, 2004:260).

Lyotard'ın internetteki canlı, kaotik ve sistematik olmayan tartışma ortamının özgürleştirici vurgusunu takip eden Papacharissi, internetteki tartışmaları biçimsel kurallara hapsedme çabasının, demokratikleşmeye sanıldığı kadar katkıda bulunmadığını iddia eder. Lyotard, gerçek demokratik özgürleşimin rasyonel uyum ve kurallı tartışmadan ziyade anarşi, bireysellik ve ihtilafı mümkün olduğunu vurgulamaktadır (akt., Papacharissi, 2004:266). Her türlü kabalığı demokrasi kültürüne bir darbe olarak ele almanın ardında, bu davranışların dolaysız bir biçimde anti-demokratik olduğu iddiası yatmaktadır. Papacharissi, ilk olarak demokrasi ile müzakere arasında kurulan bağı sorunsallaştırır. Bu tavır, tartışma ve konuşmanın demokrasinin ruhu olduğu iddiasına bir karşı çıkıştır aynı zamanda. John Dewey'in yazılarında formüle edilen, en olgun çağdaş yorumunu Habermas'ın çalışmalarında bulan tartışma-demokrasi eşleşmesi sorunludur; çünkü tartışma ve konuşma nadiren eşitlikçidir ve yeri geldiğinde son derece aristokratik ve kısıtlayıcı olabilmektedir (Schudson, 1997). Tartışmanın demokrasinin ruhu olamayacağı önermesi, yukarıda ana hatları tartışılan türden bir tartışma etiğinin koşullarının sağlanmasının mümkün olmadığı yargısı ile buluşur. Örneğin Calhoun, Habermas'ın kamusal alan tahayyülünün imkânsız bir rasyonalitenin trajik ve stoik bir şekilde kovalanmasına dayandığını söyler (akt., Papacharissi, 2004:266). O zaman yapmamız gereken şey, internetteki tartışma ortamlarında karşılaşılan her türlü olumsuzluğu anti-demokratikliğe ya da iletişimsel rasyonalitenin/tartışma etiğinin ihlaline indirgemeden, gayri medenilik ile nezaketsizlik arasında ayırım yapmaktır: insanlar, basitçe birbirlerine karşı kaba davrandıklarında değil, bir bütün olarak toplumsal gruplara karşı saldırgan tavır aldığında demokrasiyi zedelerler. “Gayri medeniliğin olumsuz kolektif bir yönü vardır: yani, demokrasinin kolektif geleneklerine saygısızlık söz konusudur” (Papacharissi, 2004:267).

Papacharissi bu noktalardan hareketle üç soruya verilecek cevapları içeren bir medenilik filtresi belirler. Bu üç soru şunlardır:

“(1) Tartışmacı demokrasiye bir tehdit dillendiriyor mu? (örneğin demokratik bir hükümeti güç kullanarak devirmekten söz ediyor mu?)

(2) Tartışmacı stereotiplere başvuruyor mu? (örneğin bir kişiyi etiketliyor mu? Bu etiketler ‘liboş’ gibi hafif, ya da ‘i.e’, ‘ucube’, ‘hain’ gibi daha ağır ifadeler olabilir)

(3) Tartışmacı diğer bireylerin haklarını tehdit ediyor mu? (örneğin kişisel özgürlük, ifade özgürlüğü)” (Papacharissi 2004:274)

Eğer bu sorulardan herhangi birine ya da daha fazlasına “evet” cevabı verilebiliyorsa, o tartışma gayri medenidir. Bununla birlikte, stereotipler aşağılayıcı bir amaçla kullanıldıysa olumsuz; bir argümanı dillendirmek için kullanıldıysa nötr olarak adlandırılabilir. Ayrıca, gayri medeni saldırı doğrudan tartışmada yer alan kişilere yönelikse ‘kişilerarası’; o anda tartışmada yer almayan birilerine (örneğin siyasetçi, sanatçı, akademisyen vb.) yönelikse ‘diğerine yönelik’ olarak adlandırılabilir. Bu çalışmada, özellikle okur yorumlarını ve yorum sayfalarındaki tartışmaları değerlendirirken bu ayırım korunmaya çalışılmıştır.

“internet Mecraları, Kanaat Oluşumu ve Dolaşımı: Kamusal ve Mahrem Arasında”: Araştırma Bulguları

Bu çalışmaya kaynaklık eden, TÜBİTAK SOBAG 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı tarafından desteklenen, 110K051 no’lu araştırma projesi

Ekim 2010-Ekim 2011 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Araştırma niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Aşağıda araştırmanın öne çıkan ve konumuzla doğrudan ilgili olduğu düşünülen, niceliksel ve niteliksel bulgular kısaca sunulacaktır. Projenin niceliksel ve niteliksel evrelerinin ayrıntılı ve katmanlı düzeyleri göz önüne alındığında, bu, son derece özet bir sunum olacaktır.

Niceliksel safha bulguları: Türkiye’de internet kullanımı ve internet kullanıcıları

Araştırmanın niceliksel safhasındaki temel amaç, Türkiye’de internet kullanımının genel bir görüntüsünü oluşturmak ve internet kullanıcı tipolojilerini açığa çıkarmaktır. Bu amaçlar çerçevesinde, niceliksel safhada Ankara, İzmir ve İstanbul olmak üzere üç metropolde 622 internet kullanıcısı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Araştırma sadece internet kullanıcılarına odaklanmıştır; bu yüzden görüşmenin yapıldığı tarihten önceki son üç ay içerisinde internete en az bir kez girmiş olmak koşulu aranmıştır. Katılımcılara, yaş ve şehir için belirlenen alt ve üst kotalara bağlı kalarak rastgele örneklem seçimi yoluyla ulaşılmıştır. Alan çalışmasında uygulanan anket formlarında kullanıcılara sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri, internete erişim olanakları, bilgisayar ve internet kullanım alışkanlıkları, en sık kullandıkları mecralar, *Facebook* ve *Twitter* kullanım pratikleri, internet yoluyla dâhil oldukları etkinlikler ve internetten haber alma ve bilgi edinme pratikleri sorulmuştur. Anketler, 40 katılımcıyla yapılan pilot çalışmaların ardından, Temmuz 2011 ile Eylül 2011 arasında tamamlanmıştır.

Araştırma bulguları, Türkiye’de kentli nüfusun internete erişim olanaklarının gelişkin olduğunu, düzenli internet kullanıcılarının % 92,1’inin evinde bilgisayar, % 87,5’inin ise internet bağlantısı olduğunu göstermektedir. Evde internet bağlantısı olanağının yıllara göre dağılımına bakıldığında, son beş yılda istikrarlı bir artışın varlığından söz etmek mümkündür. Evinde internet bağlantısı olanların % 57,2’si evinde 5 yıldan daha az süredir, % 27,4’ü ise 10 yıldan daha fazla süredir bu olanağa sahiptir. Ki kare testleri, son beş yılda özellikle DE sosyoekonomik kategorisi içerisinde yer alan kullanıcıların evlerinde internet bağlanma oranlarının arttığını göstermektedir. İnternet kullanım sıklığına gelince, kullanıcıların yarısından fazlası (% 55,0) son bir hafta içerisinde her gün internete girdiğini belirtmiştir. Katılımcıların yaklaşık % 20’si de son bir haftada 4-6 gün arası internete girdiğini belirtmiştir. Bu durum, düzenli internet kullanıcılarının internete girme sıklığının yüksek olduğunu göstermektedir.

İnternette en popüler olan etkinlikler arasında “internetten gazete okumak” (en az günde bir kez, % 57,0), “sosyal ağlara katılmak” (en az günde bir kez, % 50,3) ve “e-posta kontrolü ve gönderme” (en az günde bir kez % 48,9) öne çıkmaktadır. Buna karşın, alışveriş, rezervasyon ve benzeri etkinliklerle, içerik üretmeye yönelik etkinliklere katılımın azlığı dikkat çekmektedir. Katılımcıların % 75’i “kişisel *blog* oluşturmak ya da kişisel *blog*’a yazı yazmak” gibi etkinlikleri hiç yapmadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, yaklaşık her iki kullanıcıdan biri (% 46) “internet üzerinden tartışmaya katılmak ve çeşitli konularda yorum yazmak” etkinliğini gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Buradan, Türkiyeli internet kullanıcısının içerik üretmekten uzak durduğunu; daha çok tüketici bir konumda bulunduğunu; ürettiği içerikleri ise genel olarak kısa yorumlarla sınırlandırdığını söylemek mümkündür.

İnternet siteleri kullanımında *Facebook* (katılımcıların % 67’si ile) en ön sıradadır.

Ardından % 19 ile *Twitter* ve % 9 ile Ekşi Sözlük gelmektedir. *Lastfm**, *Yonja*** ve *Flickr**** ise en az kullanılan ve en bilinmeyen siteler olarak göze çarpmaktadır. *Facebook* kullanım oranı daha genç yaşlarda (18-25 için % 70,8; 26-32 için % 74,7) iken, 41 yaş ve üzeri için % 54,0'dır. *Facebook* ile *Twitter* kullanıcılarını ise sosyoekonomik özellikler ayırmaktadır. Genel eğilim, *Twitter*'ın daha üst sosyoekonomik gruplara hitap ettiğini göstermektedir. Katılımcıların % 66,5'i interneti güvenli bir alan olarak görmezken; sırasıyla, banka hesap numaralarını, telefon numaralarını ve ev ve iş adreslerini paylaşmaktan çekinmektedirler. Bununla birlikte siyasi görüş (% 69,8), dini inanç (% 78,3) ve etnik kökene (% 81,4) gelindiğinde, katılımcıların bilgilerini çok daha rahat paylaştıkları görülmektedir.

Facebook bulgularına gelince, katılımcıların % 39,8'i kendini aktif bir *Facebook* kullanıcısı olarak tanımlamış; % 41'i ortalama kullanıcı olduğunu, % 19,2'si ise hesabının olduğunu ama çok kullanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların % 95,8'i *Facebook*'ta kendi isimlerini kullanırken % 4,2'si başka isimlerle hesap açmaktadır. *Facebook* etkinliklerine bakıldığında ise, katılımcıların % 70'inin son bir hafta içerisinde *Facebook*'tan öğrenilen herhangi bir etkinliğe katılmadıklarını; bununla birlikte % 49,6'sının son bir hafta içinde *Facebook* üzerinden gazete haberi paylaştıklarını ve % 42,2'sinin ise son bir hafta içerisinde en az bir habere yorum yaptıklarını görürüz. *Facebook*'un sosyalleşme pratiği ile ilişkisine bakınca, *Facebook* kullanıcılarının % 13,6'sı *Facebook*'ta aktif oldukça sosyalleştiğini hissettiğini ifade etmiştir. Bu yargıya katılmayanların oranı ise % 76,7'dir. Araştırmada, internet kullanıcılarının % 1,9'unun; *Twitter* kullanıcılarının da % 9,8'inin kendini aktif bir kullanıcı olarak nitelendirdiği görülmüştür. *Twitter* kullanıcılarının yarısına yakını (% 46,5) *Twitter* kullanma amacının siyasi ve toplumsal olayları takip etmek olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'de internet kullanıcılarının % 56,6'sı günde en az bir kere internet üzerinden haber okumaktadır. Haberlere yorum yapan kullanıcı oranı ise % 30,2'dir. Haber yorumlarından etkilendiklerini söyleyen katılımcıların oranı % 16,0ken, % 28,4'lük dilim yorumlardan kısmen etkilendiklerini belirtmiştir.

Araştırmanın niceliksel evresinin önemli katkılarından biri, geliştirdiği internet kullanım tarzı kategorileridir: *seyirciler*, *sosyalleşiciler*, *faydalanıcı/işlemciler*, *araştırmacılar/arayıcılar*, *faydalanıcı/toplayıcılar*, *üreticiler* ve *eleştiriciler*. Bu kategoriler birbirinden ayrışık değildir; yani kullanıcılar birden fazla kategoriye dâhil olabilmektedir.

internet kullanım tarzı kategorileri

Seyirciler	83,1%
Sosyalleşiciler	58,4%
Faydalanıcı / İşlemciler	54,8%

* Last Fm, <http://www.lastfm.com.tr/>. Söz konusu siteye kullanıcılar DNS ayarları değiştirilerek erişilebilmektedir. Söz konusu site, T.C. Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 26.06.2009 tarih ve 2009/45 sayılı kararı gereği TİB tarafından erişime kapanmıştır. Siteye erişim engeli şu anda AHİM de dava konusudur. Davaya ilişkin olarak İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Yaman Akdeniz'den bilgi edinilebilir.

** Yonja, <http://www.yonja.com/>, Erişim Tarihi 07.08.2012.

*** Flickr, <http://www.flickr.com/>, Erişim Tarihi 07.08.2012.

Araştırmacılar / Arayıcılar	44,9%
Faydalancı / Toplayıcılar	40,8%
Üreticiler	33,6%
Eleştirciler	16,4%

Seyirciler, internette genellikle sörf, e-posta alıp gönderme, arama motorlarını kullanma, haber okuma ve *blog* takip etmek gibi işlemleri yaparlar. *Sosyalleşiciler* ise interneti sadece iletişim amaçlı olarak kullanırlar. Sosyal ağların yaygınlaşması ile birlikte bu kategori daha kapsayıcı hale gelmiştir. Faydalancı/İşlemciler, internet üzerinden e-devlet işlemleri, alışveriş yapmak, bilet satın almak ve benzeri aktiviteleri sık sık yapan kesimdir. *Araştırmacı-Arayıcılar*, internette bilgi edinme pratikleri gelişmiş olan, arama motorları dışında kanalları bilgiye erişim için sıkça kullanan kullanıcı kategorisine karşılık gelmektedir. *Faydalancı/Toplayıcı* kategorisindeki kullanıcılar ise internet üzerinden paylaşılan içerikleri bilgisayarlarında toplarlar. **Üreticiler** *blog* kullanır; internet sitesi oluşturur; mevcut internet sitelerine içerik eklerler. *Eleştirciler* ise internette haber almakla kalmaz, haber eklerler, aynı zamanda yüklenmiş olan içerikleri puanlar veya yorumlarlar.

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın niceliksel bulguları özet bir şekilde ortaya kondu. Niceliksel evrenin bulguları bize, Türkiye’de düzenli internet kullanıcılarının internetle ilişkisinin sınırları ve potansiyelleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. İlk olarak, düzenli internet erişim olanağının son beş yılda istikrarlı bir şekilde artması ve bu artışın özellikle alt sosyoekonomik gruplar için daha hızlı gerçekleşmesi internetin yaygınlaştığını göstermektedir. Bu, internetin alternatif bir kamusal alan olabileceğine dair argümanları besleyen bir gelişmedir. Fakat bununla birlikte, internette geçirilen zamanın niteliği hakkındaki bulgular, internetin, kullanıcıların önemli bir kesimi için katılma yönelik değil, seyre yönelik bir alan olduğunu göstermektedir. Kullanım tarzı kategorilerinden **üreticiler** ve *eleştircilerin* toplam kullanıcılar içerisindeki oranının düşük olması bu yargıyı doğrular niteliktedir. Bununla birlikte, internet ve kamusalılık ilişkisinin anlaşılabilirliği için, internet içerisindeki mecraların ve bu mecralardaki performansların daha yakından incelenmesi gerekmektedir. Çalışmanın niteliksel evresinde, bu hedeflenmiştir.

Niteliksel evre bulguları

Araştırmamızın niteliksel evresinde gazetelerin okur yorumları sayfaları ve başlıca diğer sosyal medya mecraları (*blog*’lar, *Ekşisözlük*, *Twitter* ve *Facebook*) incelenmiştir. Bu makalenin sınırlılıkları ve amaçları göz önünde tutularak, çalışmanın bu son bölümünde araştırma bulgularından sadece okur yorumları analizine kısaca yer verilecektir. Okur yorumları analizi için Türkiye’de çevrimiçi en çok okunan ve ideolojik-politik eğilimler açısından farklı okuyucu profillerine seslenen üç ayrı çevrimiçi haber sitesi belirlenmiştir: *Haber 7* *, *Hürriyet*** ve *Radikal****.

* Haber 7, www.haber7.com.tr Erişim tarihi 07.08.2012.

** Hürriyet, www.hurriyet.com.tr Erişim tarihi 07.08.2012.

*** Radikal, www.radikal.com.tr Erişim tarihi 07.08.2012.

Bu mecraların okur yorumlarını incelerken, araştırmamızın temel sorunsalı, kamusal fikir, rasyonel müzakere ve okur yorumları arasındaki ilişki olmuştur. Siber uzam, kamusal fikir ve demokrasi ilişkisinden hareketle rasyonel müzakereyi önemi vurgulanmış ve siber uzamda popüler bir kanaat üretim mecrası olarak okur yorumları sayfalarında bunun izleri aranmıştır.* Bu çerçevede Mart-Mayıs 2011 tarihleri arasında, Türkiye’de siyasal bölünmelerin belirleyici üç hattı olarak ele alınabilecek Kürt sorunu, AKP taraftarlığı/karşıtlığı ve ordu taraftarlığı/karşıtlığı konuları ile ilgili haber ve haber yorumları incelenmiştir. Her mecrada en çok yorum alan haberler içerisinden rastgele seçim yaparak toplamda 1846 yorum (616 yorum *Radikal*’den, 630 yorum *Hürriyet*’ten ve 601 yorum *Haber 7*’den olmak üzere) ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Okur yorumları ideolojik pozisyon/dünya görüşü/tavır; rasyonel müzakere/diyalog ve haberle kurulan ilişki eksenlerinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

İncelenen çevrimiçi haber sitelerinin okur yorumları sayfalarında ücretsiz üyelik sistemi mevcuttur. Geçerli bir e-mail adresi, üyelik için yeterlidir. Kullanıcı bilgilerinin doğruluğunu kontrol edecek bir mekanizma olmadığından kullanıcıların anonimliği göze çarpmaktadır. Bu noktada siber uzamdaki kimliklerin anonimliğinin beraberinde bir sorumsuzluğu getirdiği saptaması önem kazanmaktadır. İncelenen çevrimiçi haber sitelerinin kullanıcı sözleşmelerine bakıldığında, *Haber 7* kullanıcı sözleşmesi asgari nezaket ve etik kurallara (*netiket*) uymayı talep etmektedir: “küfür, hakaret içeren; dil, din, ırk ayrımı yapan” yorumlar ya da internet lisanında azarlama/bağırma olarak algılanan “tümüyle büyük harf kullanımı” yasaklanmıştır. Buna karşın, bu kuralların sıkı bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir. *Radikal* kullanıcı sözleşmesi de netiket kurallarına vurgu yapar; ama buna ek olarak “okur yorumlarında anlaşılabilirlik”, “anlamlılık” ve “konuyu zenginleştirmek” gibi, demokratik kamusal müzakere kuralları ile yakından ilgili başka kriterlere de göndermede bulunmaktadır. Ayrıca, *Radikal* tek kelimele ya da cümlele okur yorumlarını ya da haberdan ziyade birbirleri ile tartışan yorumları eleyeceğini belirtmektedir. Okuyucu yorumu sözleşmeleri arasında en ayrıntılı olanı ve ‘sözleşme’ vasfını taşıyan *Hürriyet* okur yorumları sayfasına aittir. Kullanıcı içeriklerinin hukuki sorumluluğunun okuyucularda olduğunu belirten sözleşme, yasaklanan eylemleri ayrıntılı bir şekilde belirlemiştir. Site moderatörleri, yorumları kullanıcıların onayı olmadan silebilir ya da kısaltabilir. *Hürriyet*, kullanıcı bilgilerinin *Hürriyet* ya da işbirliği içinde olduğu kişiler tarafından doğrudan pazarlama yapmak amacıyla kullanılabileceğini de eklemiştir. Üç mecranın kullanıcı sözleşmelerinden ve okur yorumları sayfaları editörleri ile yapılan görüşmelerden hareketle şunlar söylenebilir: İlk olarak, okur yorumları sayfaları çevrimiçi haber siteleri açısından dinamik ve her an yenilenen bir yoklama işlevi görmektedir. İkincisi, site yönetimleri için en önde gelen beklenti, yorumcuların gazeteleri hukuki açıdan zorda bırakacak ifadelerden ve tavırlardan kaçınmalarıdır. Bununla birlikte, hukuki kaygı etik bir çerçeve ile desteklenmemekte, görüleceği üzere okur yorumları sayfalarında çok sefer ayrımcı, dışlayıcı, aşağılayıcı, cinsiyetçi vb. içeriklere rastlanabilmektedir. Çevrimiçi haber sitelerinin bazılarının okur yorumları sayfaları moderatörleri ile yapılan görüşmelerde, moderatörler, hakaret/küfür içerikli yorumlar silindikçe, taktik geliştiren,

* Araştırmada okur yorumları dört ayrı başlık altında incelenmiştir. 1. Okur yorumlarının haberle girdiği ilişki; 2. Okur yorumlarının ideolojisi; 3. Okur yorumlarının/yorumcuların birbirleriyle ilişkisi; 4. Okur yorumları ve rasyonel kanaat üretimi. Bu makalede ise 3. ve 4. başlıklara yoğunlaşmıştır. Okur yorumlarından burada kullanılan örnekler bire bir aktarılmıştır.

hakareti olabildiğince derin ve dolambaçlı ironiye bulandırıp etmeye çalışan yorumcuların türediğini vurgulamışlardır. Kimi moderatörler bunları da silmektedir, kimi sitelerde ise belli bir muğlaklık seviyesinde hakarete göz yumulmaktadır.* Üçüncüsü, site yönetimleri için argümanların akıcı, anlaşılır ve rasyonel bir şekilde ifade edilebilmesi temel kaygı değildir. Buna akıcılığa, imla ve yazım kurallarına ve net ifadelere yaptığı vurguyla *Radikal* istisna teşkil etmektedir.

Çevrimiçi haber sitelerinin okur yorumları sayfaları, rasyonel kanaat üretimi ve müzakere ilkeleri ışığında incelendiğinde çok da olumlu bir manzara ile karşılaşılmamıştır. İlk olarak, okur yorumları sayfaları, diyaloga ve karşılıklı etkileşime kapalı bir nitelik sergilemektedir. Karşılıklı tartışma ortamı sunmaktan çok, yorumcuların kanaatlerini dillendirip geçtikleri bir alan olma niteliği taşımaktadır. Yorum sayfaları moderatörleri ile yapılan görüşmelerde bu özellik sıkça vurgulanmıştır. Okur yorumları sayfalarında diyalog eksikliğinin önemli bir nedeni, yukarıda bahsi geçen benzerseverlik olgusudur. Bu sayfalara karakterini veren farklı kanaatlerin karşılaşmasından ziyade benzer argümanların ve tepkilerin art arda sıralanmasıdır. Okur yorumları sayfalarında kamusal rasyonel müzakereye ket vuran önemli bir unsur beyanlarda ve tartışmalarda kullanılan nezaketsiz dildir. Sayfalarda parlama (*flaming*), suçlama, alay etme, bağırma (tümüyle büyük harf kullanımı), hakaret ve küfretme gibi nezaketsiz davranışlara sıkça rastlanılmaktadır.** Okuyucu sözleşmeleri ve yorum sayfaları kurallarında bu türden davranışların yasak olduğu belirtilmekle birlikte denetim mekanizmasının yeterince işlemediği görülmektedir. Okur yorumları sayfalarındaki diyaloglarda sıkça benimsenen bir başka tavır, karşı tarafı okuduğunu anlamamakla ya da cehaletle suçlamaktır.*** Karşı tarafı okuduğunu anlamama ile suçlama “nezaketsiz” bir davranış olmakla birlikte, rasyonel müzakere prosedürünün eşitlikçi ve kapsayıcı yönü de zedelenmektedir. Bu tavır karşı tarafı müzakere sürecinde eşit “öteki” olarak görülmesi gereken akılcı bireyler olarak ele almaz ve sürecin ilk adımında dışlamaya yönelir. Okur yorumları ve rasyonel müzakere olanakları ile ilgili önemli bir diğer nokta da yorumlarda aşırı duygusallık ve kişiselliğin öne çıkmasıdır. Kantçı ve Habermasçı gelenekten hareket eden Dahlberg’in, doğruluk iddialarının evrenselleştirilebilir olması gerektiğine dair vurgusu ve bu yöndeki beklentisi haber yorumlarında genellikle boşa çıkmaktadır. Yorumcuların sorunları dar ve bireysel bir perspektiften ele almaları, sorunları tartışırken belirli bir soyutlama düzeyine geçmelerinin de önünü kesmektedir.

Okur yorumları sıklıkla haberde bahis olunan konunun dışında; çoğunlukla yorumcunun

* Milliyet okur yorumu moderatörü ile yüz yüze görüşme, Kasım 2011; Radikal okur yorumu moderatörü ile yüz yüze görüşme, Kasım 2011 ve Ensonhaber okur yorumu moderatörü ile yüz yüze görüşme, Kasım 2011 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

** “Sen ve onu okuyan herkes anladı me demek istediğiöi ama AKP yandaşı olmak böyle bir şey herhalde, pişkinlik, sürekli hedef saptırma, çapsız karşı saldırılar ve hakaret etmeye çalışmalar”, Radikal, 06.04.2011.

“Saçmalayanlar var (x ve y rumuzlu yorumcular)”, Haber 7, 02.04.2011.

“Sayın akkoca ancak camur at izi kalsın düşünden ileriye gidemeyen zavallıolarsınız.” Hürriyet, 02.04.2011. (Bu ve bundan sonraki yorumlar yazım ve ifade yanlışları korunarak aynen alınmıştır. Makalede okuyucu rumuzları ile ilgili herhangi bir analize yer verilmediği için, rumuzların sadece baş harfleri verilmiştir).

*** “3’ünü nasılnı öldürür ? haberi okursan anlarsın aslında.” Haber 7, 02.04.2011.

birikmiş öfkesini dışa vurduğu, bunu yaparken de hakaretimiz, aşağılayıcı ve son derece şiddetli ve saldırgan bir üslup kullandığı bir araç halini almaktadır. E-müzakere literatüründe bu türden çıkışlara parlama (*flaming*) adı verilmektedir. Parlama ile amaçlanan belirli bir iddiayı ya da argümanı dile getirmekten ziyade, olumsuz duygu ve hissiyat aktarımını gerçekleştirmektir. B. Cammaerts'e göre, parlama, küfürleşme veya hakaretleşme, çevrimiçi ortamlarda katılımcıların, diğer katılımcıların söylemsel pratikleri tarafından rahatsız edilerek, ortamdan ayrılmalarına, çekilmelerine yol açmaktadır (2008). Okur yorumlarında parlama genellikle beddualar ("bela okuma") ve hakaretlerle ifade bulmaktadır.*

Okur yorumları arenası, aynı zamanda genel kabul gören ifadelerin, klişelerin ve yaygın kanaatlerin sıkça ifade edildiği bir alan olarak da göze çarpmaktadır. Konu ne olursa olsun mutlaka her haberin altında malumu ilam eden ya da bilindik düşünce şekillerini yeniden gündeme getiren yorumcular vardır.**

Okur yorumları sayfalarında karşı karşıya kalınan bu olumsuz tabloya aykırı örneklerle de rastlamak mümkündür. İncelenen üç haber sitesi arasında *Radikal* okur yorumları sayfası, yorumcuların netiket kurallarına daha fazla uyduğu; daha rasyonel, ayrıntılı, kanıtlara dayanan ve diğer yorumcuları dikkate alan yorumların yer aldığı bir mecra özelliği taşımaktadır. Bu noktada, yorumlarda kullanılan ortalama kelime sayısı önemli ipuçları vermektedir. *Radikal* okur yorumları sayfasında yorum başına ortalama 59 kelime kullanılırken, bu sayı *Haber 7*'de 37,5, *Hürriyet*'te ise 23,72'dir.

Nezaketsizliğe ek olarak, kamusal müzakereye ket vurmanın ötesinde, müzakereyi olanaksız kılan başka bir unsur ise medeni olmayan davranışların yaygınlığıdır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde Papachiarissi'nin çalışmalarına referansla siber uzamda nezaketsiz ve medeni olmayan davranışlar arasında bir ayrıma gidilebileceği; bunlardan

* Örneğin, "Yozgat'ın Çayırılan İlçesi"nde yapılan kazı çalışmasında cesetleri bulunan 2'si kardeş 3 çocuğun katil zanlısı komşusu çıktı," alt başlığıyla verilen "'Korkunç katliamın zanlısı komşuları çıktı!' (26.03.2011) başlıklı Haber7 haberine yazılan yorumlardan birkaçı:

İDAAAMMM !!!

ceza hukuku yenilenmedikçe, idam cezası yürülmüş girmedikçe sürece maalesef biz bu haberleri daha çok okuruz... ibret-i alem için sallandırın canileri !!! masumların kanı için...

K. A.

İdam idam idam

B.

deliye döndüm ..işyerindeyim ağlamamk için kendimi zor tutuyorum

Yaşatmak istemeyeni yaşatmayacaksın..adalet yokki..işkenceyle cürüyüp ölmeli..bunu içerde yaşatcaklarını sanmıyorum...Memleket dinden imandan çıkardılar sonuç güvenilir insanlar

M. T.

MİDEM BULANIYOR

Şu anda kaleme aldığım haberi yorumlarken,tüylerim diken diken oldu...Ey vicdansızlar!...Ey Ruh-sağlığı bozuklar!...Ey sapıklar!...işte bunlar ölümü hakedenler,hadım etmeyi bırakın ip-te sallandırmak lazım ki,herkes ders alsın...konuşana,yazana,kalem tutanları değil,vicdansızları,sapıkları,tecavü zcülerı,katilleri atın zindanlara...bir daha çıkmamak üzere...Hayatımdan endişe duyuyorum,ölüm her an başucumda olduktan sonra...bu ülkede herkese silah imkanı tanındıktan sonra nasıl rahat yaşarım..

M. Ö.

Başka bir habere yapılan yorum:

"ALLAH belalarını versin demekten başka hiç bir şey yapamıyorum", 03.04.2011, Hürriyet.

** "Biz bu filmi daha önce görmüştük." 12.04.11, Hürriyet.

ilkinin kamusal müzakerede bir nebze kabul edilebilir olmakla birlikte, medeni olmayan davranışların müzakereyi olanaksız kıldığı vurgulanmıştı. Medeni olmayan davranışlara ise stereotipleştirici, bireyi ya da grubu hedef alan/tehdit eden, demokrasiyi hedef alan ve ırkçı/ayırımı ifade ve tutumlar örnek gösterilmişti. Araştırmada, netiket kurallarını ihlal eden birçok davranışa ek olarak medeni olmayan ifade ve tavırlara da sıklıkla rastlanmıştır. Hatta denilebilir ki, bunlar, okur yorumları sayfalarını karakterize eden davranış kalıplarıdır. Okur yorumları sayfaları, bu açıdan da akılcı, kamusal ve demokratik müzakere olanaklarının kısıtlı olduğu bir alan olarak tanımlanabilir.*

Ancak bu kötümser tabloya karşın, iki noktanın altını çizmek yerinde olacaktır. Birincisi, ender de olsa tarafların karşısındakini dinlediği; rasyonel haklılık iddialarında bulunduğu ve savlarını kanıtlamak için ayrıntılı ve bütünlüklü/tutarlı iddialar inşa ettikleri örneklerle rastlamak mümkündür. İkincisi, yorumcular arasında karşılıklı tartışma olmadığı durumlarda da ya haber söylemiyle ya haberde görüşleri seslendirilen birincil tanımlayıcılarla** girilen tartışmalarda da rasyonel müzakere prosedürleri açısından olumlu örneklerle rastlamak mümkündür.***

Özetle, buraya kadar nezaketsizliğin rasyonel müzakereyi zedelediği, medeni olmayan

* Başörtülü bir kadın milletvekili adayı ile ilgili habere yapılan bir yorum: “İtiraf ediyorum ve samimiyetle soyluyorum ki , BDP li bayan adaylardan 100 lerce daha guzel bir bayan,” S.N., Hürriyet, 12.04.2011. ÖSYM ile ilgili bir habere yapılan yorum: “Yüzler aynı yüzüzlükler aynı. Hep aynı görünüşlü aynı bıyıklı adamlar, her yeri doldurmuşlar, her kadro hep aynı tip insanlarla dolmak zorunda mı? Demek ki öyle.” Radikal, 15.04.2011. BDP’li kadın milletvekili adayları ile ilgili bir yorum: “meclisin güzellik ortalaması düşecek .tipler kayık beyinler kayık. ucubeler”, N. X., Hürriyet, 10.04.2012.

** Hall ve arkadaşlarının (1997), haberin ideolojik ve bürokratik yapılanışını tartışırken kullandığı “birincil tanımlayıcılar” kavramı, haber metnine konu olan olayı tanımlayan, konunun çerçevesini çizen ve haber metninde sesine yer verilen, hükümetlerde ya da diğer kurumlardaki akredite kaynakları tanımlar.

*** Örneğin, ‘Erdoğan HSYK Kararnamesini değerlendirdi’ başlıklı habere yazılan “sistemin düzgün çalışmasından sorumlusunuz” başlıklı şu yorum: Bu ülkenin hükümeti, özellikle Adalet Bakanlığı mahkemelerin performansından sorumludur. Hepimizin bildiği 100 tane evrensel doğruyu sıralayıp sonra da biz mahkemeye müdahale etmiyoruz demeniz, tüm görevlerinizi eksiksiz yerine getirdiniz manası taşımaz. Mahkemeler ve hakimler karar verme aşamasında bağımsızdırlar doğru. Ancak hükümetinizin veya devlet içindeki başka bir oluşumun sürece en masumundan «gecikmesi» için bir müdahalesi varsa, yargı sistemimiz ağır çalışıyorsa, bizi ilgilendirmez diyemezsiniz. Sistemin düzgün çalışmadığını, gözle görülen «geciktirme operasyonlarının» kamu vicdanında rahatsızlık yarattığını, mahkeme kararıyla suçlu oldukları kanıtlanmamış insanların yüzlerce gün hapisshanede misafir edildiğini, ki bu insanların içinde iyi veya kötü üst seviyede yıllarca devlete hizmet etmiş değerli insanlar var, daha da kötüsü bu demeciniz tamamen iyi niyetle bile verilmiş olsa da, biz vatandaşların gözünde birilerinin bu işi bilerek ve isteyerek uzatmasına hükümetinizin seyirci kaldığını düşünüyoruz. İki takım arasındaki haksız penaltının bile saatlerce tartışıldığı, hakeme küfreden oyuncunun 3 maç mı, 5 maç mı ceza alacağı olay olan ülkemizde, insanların tüm özgürlüklerinin kısıtlanarak yüzlerce gün fiili hapis cezasına çarptırılması, karşılığında biz görevimizi yaptık, sorumluluğumuz yok demeniz, bekleyen bakalım mahkeme ne karar verecek diye bizi oyalamanız, daha da kötüsü bu ülkede muhalif insanları resmen sindirmeniz, vatanş olarak benim size vereceğim performans notunu kırmamı gerektiriyor. İsrarla belirtiyoruz, Sayın Başbakan, Sayın Adalet Bakanı sizin isteminiz olsun olmasın fark etmez, sistemin ağır çalışmasından, adaletin gecikmesinden sorumlusunuz. «Biz de üzölüyoruz» açıklamalarınız kesinlikle inandırıcı değil.” U.

tavırların ise rasyonel müzakereyi imkânsız kıldığı tartışılmıştı. Araştırma kapsamında yapılan ayrıntılı okur yorumları analizlerinin sonucunda şu tavırların yaygınlığı gözlemlenmiştir: belirli bir siyasal grubun, milliyetin, dini grubun, cinsel kimlik ve yönelimin ve yaşam tarzının dışlanması; bireyi ya da grubunu hedef alan tehditkâr ifadelerin kullanılması ve demokrasi fikri ve pratiklerine karşı tahammülsüzlük. Söylemsel pratiklerdeki bu tahammülsüzlük kolaylıkla nefret söylemine dönüşebilmekte, özellikle diğer internet mecralarında-örneğin *Facebook* ve *Twitter*'da- ırkçı, aşırı milliyetçi, yabancı düşmanı, cinsiyetçi, homofobik, transfobik, din ve mezhep ayrımı temelli nefret söylemini destekleyerek yayabilmektedir (Binark ve Çomu, 2012). Üstelik bu tahammülsüz söylem, nefret söylemine dönüştüğünde kendinden farklı olanlara yönelik önyargıları ve etiketleri birlikte işletmekte, nefret söylemleri üst üste binmektedir: “x hem i.e hem Kürt hem dönme hem hain hem i...e ...” olabilmektedir. Bu bağlamda incelenen haber ve yorum kaynakları arasında bir ayrım yapıldığındaysa, *Haber 7* okur yorumları sayfasının dışlayıcı ve ayrımcı ifadelerin en sık görüldüğü bir alan olduğu görülmektedir. *Hürriyet* okur yorumları sayfası özellikle Kürt sorunu ile ilgili nezaketsiz ve gayri medeni ifadelerin sıkça kullanıldığı bir alan niteliğindedir. İncelenen üç kaynak arasında, *Radikal* okur yorumları sayfasında ayrımcı, dışlayıcı ve düşmanlıkları körükleyen nefret söylemlere çok nadir rastlanmakta; tam aksine, yorumcular sık sık bu türden yaklaşım ve söylemleri eleştiren gönderiler yazmaktadır.*

Sonuç

İnternette kanaat üretiminin basitliği çok hızlı bir şekilde kanaat üretilmesine, üretilen kanaatlerin genellikle basit, kısa, karmaşık, tepkisel ve duygusal olmasına yol açmaktadır. Olumsuz açılımları olan bu olgu, aynı zamanda, kanaat üretiminin yaygınlaşması ve demokratikleşmesi olarak de ele alınabilir. Basit ve çoklukla tepkisel ve kaotik de olsa bu kanaat üretim şekli seslerini başka kanallardan duyuramayan kesimler için bir ifade kanalı açmaktadır. İnternette kamusal müzakere ve kanaat üretimi ile ilgili vurgulanması gereken önemli bir nokta da “benzerseverlik” (*homophily*) olgusudur. Akılcı kamusal müzakere, müzakereye giren kişilerin müzakere öncesi ve sonrasındaki konumları açısından bir değişim olması gerektiğini vurgulamaktadır. Akılcı ve demokratik tartışma ile “genişletilmiş zihniyet” kişinin bireysel perspektifini aşması ve kendini kendisi gibi düşünmeyenlerin perspektifine açması anlamına gelmektedir. Buna karşılık internet birbirine benzer olan kişi, grup ve kanaatlerin bir araya geldiği; kanaatlerin dönüşmekten ziyade mevcut kanaatlerin güçlendiği bir ortamdır. İnternette kanaat üreten figürler ideolojiden bağımsız özerk bir alan içinde konuşuyormuş, kendi biricik sesiyle var oluyormuş gibi davranırlar. Ama aynı zamanda internet, kendisine benzer, kendisi gibi düşünen bir kalabalıkla birliktymiş hissini de vermektedir. Kısaca, bu işleyişte, sadece biçimsel düzeyde işleyen, –beğenmeler (*like*), oylamalar, ayar vermeler vb.– bir ideolojik haz boyutu da vardır. Deyim yerindeyse bu

* Örneğin, CHP-BDP belediyelerinin yaptığı bir işbirliği hakkında çıkan habere yazılan “barış” başlıklı şu yorum: “barış için böyle çalışmaların olması önemli. barış tabandan gelir, halklar arasındaki kardeşlik tohumu yeşertirsen ve insanlar bir birini anlamay başlarsa barış o zaman gelir. otuz yıldır türk halkına verilen kin ve nefret duygularının silinmesi açısından bu çalışmaların devamının gelmesi gerekmektedir.” bager2

duygusal yatırım, söz konusu işleyişin enerjisini oluşturmaktadır.

Araştırmamız, Türkiye’de internette demokratik bir kamusalılık ve rasyonel müzakere izlerine çok fazla rastlanmadığını gösterir niteliktedir. Araştırmada incelenen mecralarda, internetin kişilerarası karşılıklı etkileşim ve akılcı müzakere olanakları açısından önemli sınırlılıklara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sınırlılıklardan ilki, kullanıcıların bu türden faaliyetleri gerçekleştirme alışkanlıklarının olmamasıdır. Niceliksel kısımda içerik üreticilerinin ve eleştiricilerin internet kullanıcıları içerisinde küçük bir azınlığı oluşturduklarını belirtmiştik. Bu küçük azınlığın internetteki performanslarına bakıldığında ise internetin rasyonel müzakere alanı olarak deneyimlenmediği görülür. Bunun yerine internet hem nezaketsiz, hem de medeni olmayan tavırların sıkça karşılaştığı bir alan görünümündedir. Türkiye’de akılcı kamusal müzakere geleneğinin ayrıca zayıf olması bu kısıtlılığı perçinlemektedir. Bununla birlikte internetin parçalı yapısı içerisinde rasyonel müzakere adacıkları ve olanakları da ortaya çıkmaktadır. Bu parçalı ve çelişkili yapı, internet-kamusalılık ilişkisi ile ilgili kesin ve tek taraflı yargılara varmayı güçleştirmekte; iyimser ve kötümser yaklaşımlara alternatif olarak farklı mecraları, farklı toplumsal ve tarihsel koşullar içerisinde bağlamsallaştıran bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı göz önüne sermektedir.

Referanslar

- Barber, B. (2006). “How Democratic are the New Telecommunication Technologies?”, *IDP: Revista de los Estudios de Derecho y Ciencia Política de la UOC*, <http://www.uoc.edu/idp/3/dt/esp/barber.html> Erişim Tarihi 03.03.2011.
- Benhabib, S. (1999). “Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru” *Demokrasi ve Farklılık*, S. Benhabib (ed.) .İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. s. 492-508
- Binark, M. ve Çomu, T. (2012). “Sosyal Medyanın Nefret Söylemi için Kullanılması İfade Özgürlüğü değildir!”, <https://yenimedya.wordpress.com/2012/01/20/sosyal-medyanin-nefret-soylemi-icin-kullanilmasi-ifade-ozgurlugu-degildir/>, Erişim Tarihi 20.01.2012.
- Binark, M. ve Löker, K. (2011). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*. Ankara: STGM Yayınları.
- Cammaerts, B. (2008). “Critiques on the Participatory Potentials of Web 2.0”. *Communication, Culture and Critique*, 1:358-377.
- Çomu, T. (hazl.) (2011). *Yeni Medyada Nefret Söylemi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Dahlberg, L. (2001). “The internet and Democratic Discourse”. *Information, Communication and Society*, 4(4):615-633.
- Dahlberg, L. (2004). “Net-Public Sphere Research: Beyond the “First Phase””. *The Public*, 11 (1):27-44.
- Dahlberg, L. (2004). “The Habermasian Public Sphere: A Specification of the Idealized Conditions of Democratic Communication”. *Center for Social and Political Thought*, 10, Ağustos, s. 2-18.

- Deveci, C. (1998). “Siyasetin Sınırı olarak Kamusalılık: Arendt’in Kant’tan Çıkarsadıkları”. *Doğu Batı*, 5, Kasım-Ocak, s. 101-116.
- Dirini, İ. (2011). “Okur Yorumlarıyla Yeniden Yeniden Üretilen Nefret Söylemi”. *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, T. Çomu, (ed.) İstanbul: Kalkedon Yayınları. s. 55-94.
- Fernback, J. ve Thompson, B. (1995). “Virtual communities: Abort, retry, failure?” <http://www.well.com/user/hlr/texts/VCCivil.html> Erişim Tarihi 03.03.2010.
- Flickr, <http://www.flickr.com/>, Erişim Tarihi 07.08.2012
- Haber 7, www.haber7.com.tr, Erişim Tarihi 07.08.2012
- Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*, Cambridge: The MIT Press.
- Habermas, J. (2000). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*, Çev.:T. Bora ve M. Sancar. İstanbul: İletişim.
- Hall, S. v. d. (1997). “The Social Production of News”. *Media Studies: A Reader*, Marris, P. (ed.) Edinburg: Edinburg University Press. s. 424-430.
- Hürriyet, www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi 07.08.2012
- Kahn, R. ve Kellner, D. (2004). “Oppositional Politics and the internet”. *Cultural Politics*. 1(1):75-100.
- Keane, J. (1999) *Medya ve Demokrasi*. Çev.: H. Şahin, İstanbul: Ayrıntı.
- Last Fm <http://www.lastfm.com.tr/>
- Maigret, E. (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. Çev.: H. Yücel, İstanbul: İletişim.
- Miskinov, Y. (2010). “Discursive qualities of public discussion on the Russian internet: Testing the Habermasian communicative action empirically”. *Online Deliberation Fourth International Conference*, C. F. Machintosh (ed.) University of Leeds, s. 60-75.
- Morozov, E. (2010). “The Digital Dictatorship”. *The Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703983004575073911147404540.html>, Erişim Tarihi 20.02.2011.
- Nunes, M. (2006). *Cyberspaces of Everyday Life*. Minnesota: University of Minneapolis Press.
- Papacharissi, Z. (2002). “The Virtual Sphere: The internet as the Public Sphere”. *New Media and Society*, 4 (1):5,23.
- Papacharissi, Z. (2004). “Democracy online: civility, politeness and the democratic potential of online political discussion groups”. *New Media and Society*, 26 (2):259-283.
- Polat, R. K. (2005). “The internet and Political Participation”. *European Journal of Communication*, 20(4):435-459.
- Poster, M. (1995). “The Net as a Public Sphere? On Newsstands Now”. *Wired* dergisinden <http://www.wired.com/wired/archive/3.11/poster.if.html> Erişim Tarihi 03.03.2011.
- Radikal, www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi 07.08.2012
- Rasmussen, T. (2008). “The internet and Differentiation in the Political Public Sphere”. http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/269_rasmussen.pdf Erişim Tarihi 03.04.2011. s.73-84.
- Rheingold, H. (1998). “Virtual communities, phony civil society?”. <http://www.rheingold.com/texts/techpolitix/civil.html> Erişim Tarihi 03.03.2010.

- Stevenson, N. (2008). *Medya ve Kùltürleri*. Çev.: B. Aksoy, Ankara: Ütopya.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost.
- Yonja, <http://www.yonja.com/>, Erişim Tarihi 07.08.2012.

Özet

Türkiye’de İnternet, Kamusallık ve Demokratik Kanaat Oluşumu

İnternet kullanımı ve internete erişim olanakları arttıkça, internet kanaatlerin şekillenmesi ve dolaşımı açısından gitgide daha da önemli bir araç haline gelmiştir. Kimi araştırmacılar, siber uzamın alternatif bir kamusal alan olarak düşünölebileceği iddiasını gündeme getirmekte ve internetin demokrasinin derinleştirilmesinde olumlu bir rol oynayacağıın altını çizmektedir. İnternet-kamusalılık bağlantısına daha şüpheli yaklaşan araştırmacılar ise, siber uzamın sınırlılıklarını vurgular ve internete erişimdeki eşitsizlikler ve siber uzamdaki anti-demokratik içeriklere (nefret söylemi, ırkçı, cinsiyetçi, ayrımcı içerikler vb.) işaret etmektedirler. “İnternet Mecraları, Kanaat Oluşumu ve Dolaşımı: Kamusal ve Mahrem Arasında” başlıklı TÜBİTAK SOBAG projesinin bulgularından yola çıkan bu çalışmada, siber uzam-kamusalılık ilişkisi niceliksel ve niteliksel araştırma bulguları eşliğinde tartışılmaktadır. Çalışma, internet, kamusalılık, tartışma etiği ve demokrasi arasındaki ilişkinin ve bu ilişkiden türeyen yeni soruların sadece kuramsal düzeyde tartışılmasının eksik kalacağını iddia etmektedir. Bu yargıdan hareketle çalışmanın niceliksel kısmında internet kullanım alışkanlıkları ve internet kullanım kategorileri incelenmiş; niteliksel kısmında ise çevrimiçi gazetelerin okur yorumları sayfalarındaki yorumlar rasyonel müzakere süreçleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın niceliksel sonuçları, Türkiye’de internet kullanıcılarının, internette içerik üretmekten uzak durduklarını; interneti daha çok, seyir (sörf, e-posta alışverişi, çevrimiçi haber okuma, *blog* takip etme vb.) ve sosyalleşme (sosyal ağlar) amaçlı kullandıklarını göstermektedir. Niteliksel analizde ise, analiz edilen mecralarda üretilen içeriklerin büyük bir çoğunluğunun rasyonel müzakere prosedürlerine uygunluktan uzak olduğu görölmüştür.

Anahtar kelimeler: İnternet, siber uzam, kamusalılık, demokrasi, e-müzakere

Abstract

Internet, Publicity and Democratic Opinion Formation in Turkey

The importance of internet as a medium in making and dissemination of opinions has increased with the growth of internet use and access to internet. Some researchers argue that cyber space can be considered as an alternative public sphere, and it plays a positive role in deepening democracy. The skeptics, on the other hand, stress the limitedness of cyber space and point to inequalities in access to internet and anti-democratic contents (hate

discourse, racist, sexist, discriminatory content etc.) in circulation. In this study, which rests on TUBİTAK SOBAG research project titled “internet Channels, Opinion Formation and Dissemination: Between the Public and Private”, the relationship between cyber space and publicity is discussed with reference to quantitative and qualitative field research findings. The study maintains that the relationship between internet, publicity, discourse ethics and democracy; and new questions arising from this relationship should not be tackled with at theoretical level. For this reason, the quantitative phase of the study focused on internet usage habits and usage categories; and the qualitative part analyzed readers’ comments pages of online newspapers, alongside with rational deliberation procedures. The findings of the quantitative phase showed that, internet users in Turkey refrain from generating content on the web, and rather use internet for viewing (surfing, e-mail, reading online news, reading blogs etc.) and socialization (social networks) purposes. The qualitative analysis point that great majority of user generated content are far from meeting the requirements of rational deliberation procedures.

Keywords: internet, cyberspace, publicity, democracy, e-deliberation